

УДК 61:811.161.2 (083.7)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/56-4-9>

Галина КОЗУБ,

orcid.org/0000-0003-3895-1621

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри українознавства та гуманітарної підготовки

Полтавського державного медичного університету

(Полтава, Україна) gkozub51@gmail.com

ДЖА САХІЛ КУМАР,

orcid.org/0000-0002-2804-4692

студент III курсу медичного факультету

Полтавського державного медичного університету

(Делі, Індія) sahiljha1906@gmail.com

ВИТОКИ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ У СИСТЕМІ МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ЛІКАРЯ

У статті розглядається проблема становлення сучасної медичної термінології та знайомство з нею на заняттях з української мови як іноземної. Вона вирішується на заняттях зі студентами-іноземцями 3 курсу медичного факультету. На 1–2 курсах у студентів уже сформувався мовний апарат, вони засвоїли граматику української мови, володіють навичками монологічного та діалогічного мовлення, розуміють спонтанне мовлення та можуть виконувати завдання викладача наукового характеру. Вони можуть самостійно написати реферат на основі 2–3 джерел, скласти план тексту, зробити переклад складних медичних термінів на англійську мову. Матеріалом для статті послужила історія медичної термінології Давнього Сходу – Єгипту, Шумера, Вавилону, Ассирії. Це країни, де зароджувались медичні знання, виникали перші медичні терміни та з'явилася професія лікаря. Це різні джерела – папіруси, таблички, художні твори, що дійшли до нашого часу. Періоди Античності та Середньовіччя дали нові імена – Гіппократ, Парацельс, Леонардо да Вінчі, Ібн Сіна (Авіценна) та інші. Наводяться приклади праць цих вчених та медичні терміни, які вони створили і які дійшли до нашого часу. Студенти під керівництвом викладача роблять повідомлення протягом декількох занять. До роботи залучаються кращі студенти, які володіють творчим мисленням. Автори приходять до висновків, що така робота привчає студентів до наукового мислення, прищеплює їм навички вдумливого ставлення до процесу навчання. Студенти самі приходять до висновку, що вклад шумерів, вавилонян, ассирійців, єгиптян досить вагомий. А імена Гіппократа, Асклепія, Арістотеля, Авіценни, Леонардо да Вінчі, Парацельса, Гарвея, Гаймора та інших видатних учених, художників, лікарів давніх часів назавжди залишаються як імена першопрохідців. Їхній вклад неоціненний, а їхні досягнення і сьогодні цінують і будуть цінувати прийдешні покоління усіх, хто має відношення до медицини. Автори вважають, що ця робота викличе інтерес до вивчення самої мови, її історії, що сприятиме прищепленню навичок самостійної роботи, вдумливого ставлення до майбутньої професії лікаря.

Ключові слова: *медична термінологія, мовний апарат, спонтанне мовлення, наукове мислення, шумери, вавилоняни.*

Galina KOZUB,

orcid.org/0000-0003-3895-1621

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Ukrainian Studies and Humanitarian Training

Poltava State Medical University

(Poltava, Ukraine) gkozub51@gmail.com

JHA SAHIL KUMAR,

orcid.org/0000-0002-2804-4692

3rd year Medical Faculty Student

Poltava State Medical University

(Delhi, India) sahiljha1906@gmail.com

ORIGINS OF MEDICAL TERMINOLOGY IN THE LANGUAGE TRAINING SYSTEM OF THE FUTURE DOCTOR

The article scrutinizes the difficulty of the formation of modern medical terminology and familiarization with it in classes on the Ukrainian language as a foreign language. It is solved in classes with foreign students of the 3rd year of

the Faculty of Medicine. In the 1st–2nd years, the students have already formed a language apparatus, they have become proficient in the grammar and know-how of the Ukrainian language, have the skills of monologue and dialogic speech, understand spontaneous speech and can perform the tasks of a teacher of a scientific nature. They can independently write an essay based on 2–3 sources, plan the text, translate complex medical terms into English. The material for the article was the history of medical terminology of the Ancient East – Egypt, Sumer, Babylon, Assyria. These are the countries where medical knowledge was born, the first medical terms arose, and the profession of a doctor appeared. These are various sources – tablets, works of art that have sustained themselves to our time. The periods of Antiquity and the Middle Ages gave new names – Hippocrates, Paracelsus, Leonardo da Vinci, IbnSina (Avicenna) and others. Examples of the works of these scientists and medical terms that they created and that have reached our time are given. Students, under the guidance of the teacher, make reports during several classes. The best students with creative thinking are involved in the work. The authors come to the conclusion that such work accustoms students to scientific thinking, instills in them the skills of a thoughtful attitude to the learning process. The students themselves come to the conclusion that the contribution of the Sumerians, Babylonians, Assyrians, and Egyptians is quite significant. And the names of Hippocrates, Asclepius, Aristotle, Avicenna, Leonardo da Vinci, Paracelsus, Harvey, Highmore and other outstanding scientists, artists, doctors of ancient times remain forever as the names of pioneers. Their contribution is invaluable and indispensable, and their achievements are still appreciated today and will be appreciated by the future generations of all those who are related to medicine. The authors believe that this work will spark interest in the study of the language itself, its history, which will contribute to inculcating the skills of independent work, a thoughtful attitude to the future profession of a doctor.

Key words: *medical terminology, speech apparatus, spontaneous speech, scientific thinking, Sumerians, Babylonians.*

Постановка проблеми. У кожної професії є своя професійна мова. Медична термінологія, якою володіє лікар, є продукт світової співпраці різних цивілізацій та культур, міжмовних взаємин, запозичень та трансформацій, які діяли протягом тисячоліть. Безумовно, що немає такої професійної діяльності, у якій багатовіковий досвід відобразився б безпосередньо у професійній мові, як у медицині. Джерела лікарської мови знаходяться у цивілізаціях Давнього Сходу, Давньої Греції, Давнього Риму та епохи Середньовіччя.

Ми вважаємо, що знайомство зі становленням медичної термінології треба проводити не тільки на спеціальних заняттях, але й робити деякі вкраплення на заняттях з української мови як іноземної. Саме 3 курс медичного факультету, де навчальних годин більше, ніж на стоматологічному факультеті, може розпочинати цю роботу, бо ще на 2 курсі студенти почали знайомство з медициною (Українська мова як іноземна для англomовних студентів-медиків). На 3 курсі студенти уже почали вивчати велику кількість медичних термінів, дуже складних за своєю структурою та значенням, типу *перкусія, пальпація, аускультация, магнітно-резонансна томографія (МРТ), апарат штучної вентиляції легень тощо*). Тому знання походження медичних термінів буде дуже корисне, особливо допитливим студентам. Також вказана проблема може бути джерелом самостійної роботи деяких творчих студентів при виконанні, наприклад, наукової роботи під керівництвом викладача.

Аналіз досліджень. Проблема становлення медичної термінології майже не висвітлена у сучасній науковій медичній літературі. Найбільш повно її дослідив вчений М.Н. Чернявський (Чернявський, 2007). Він відзначив вклад цивілізацій

Давнього Сходу (Шумер, Єгипет, Вавилон) та вчених і лікарів періоду античності у становлення професійної мови медицини, появу перших папірусів, в яких описане лікування, та появу професії лікаря або знахаря у Вавилоні, підкреслив роль поем «Іліада» та «Одіссея» у становленні сучасної медичної термінології. Цінними також є тлумачні словники медичної термінології, особливо етимологічні, де вказане джерело того чи іншого терміна, а іноді його історія (Литвиненко, Місник, 2010; Півторак, 2006).

В. Лисенко досліджує дуже складні шляхи становлення української медичної термінології (Лисенко, 2007), Н. Місник з'ясовує специфіку терміна у різних терміносистемах (Місник, 2003). Про роль терміна у професійній мові студентів-медиків говориться у праці Г.М. Козуб (Козуб, 2019). У посібнику Т.О. Лещенко «Читаємо українською» (Лещенко, 2021) не тільки представлені медичні терміни, але й дається їхній переклад англійською. Проте цілісного дослідження становлення медичної термінології немає.

Мета статті – ознайомити студентів із витокami сучасної медичної термінології, поступово привчати кращих студентів до наукової роботи – складання реферату, плану, прищеплювати уміння цитувати, робити короткі повідомлення тощо.

Виклад основного матеріалу. Усім відомо, що професія – це та діяльність, яка потребує певної підготовки, освіти, навчання. Засвоєння професійних знань не може відбуватись окремо від оволодіння мовою обраної професії, професійною мовою. Професійна мова, якою володіє лікар, є продуктом світової співпраці різних цивілізацій та культур, міжмовних взаємин, запозичень та трансформацій, які діяли протягом тисячоліть. Як зазначає О. Чернявський, немає такої професійної

діяльності, у якій багатолітній досвід відобразився б безпосередньо у складі професійної мови, а саме – у її термінології (Чернявський, 2007:13).

Дуже цікаві факти наводить О. Чернявський у вказаному творі. З цими фактами ми поступово знайомимо студентів – у вигляді реферату, повідомлення для декількох студентів тощо. Матеріал може підібрати викладач або студент підбирає самостійно. Таким чином, джерела лікарської мови знаходяться у цивілізаціях Давнього Сходу. Творцями давньої писемності в історії людства були шумери та єгиптяни. Поява писемності датується у шумерів кінцем 4 тисячоліття, а у єгиптян – початком 3 тисячоліття до н.е. До нас дійшли 10 єгипетських трактатів, написаних ієрогліфами на папірусі. Найбільш цінні з них 2 – це папіруси 2 тисячоліття до н. е., папіруси Еберса та Сміта. Папірус Еберса – це «Книга приготування ліків для всіх частин тіла». Він містить 900 приписів для лікування органів травлення, дихальної системи, опіків, кровотеч, очних, шкірних, паразитарних захворювань. Папірус Сміта – це лише частина трактату з хірургії про будову людського тіла та оперативне лікування. У ньому зустрічається багато нових професійних слів, деякі з них, наприклад, *головний мозок* були новими і абсолютно невідомими. На території держави Шумер та інших давніх держав – Месопотамії, Вавилону, Ассирії, які успадкували культурні досягнення Шумера, археологи знайшли десятки тисяч клинописних табличок, у тому числі і медичного змісту. Серед них є такі, що використовувались як двомовні термінологічні словники. Так, до другої половини 2 тисячоліття належить збірник із 30 табличок, у якому за тематичним принципом підібрані назви частин тіла, органів, а також їх функцій. Інші збірники – це комбінації табличок за ознаками хвороб або за ознаками уражених частин тіла, вони являють собою свого роду номенклатуру хвороб.

Отже, лікування, медичні знання досягли в Єгипті, Шумері, а потім у Вавилоні, Ассирії певних успіхів. Досягла розвитку медична література. З уже наявних оригіналів переписувались медичні трактати, навчальні посібники, словники. У бібліотеках збирались папіруси та клинописні таблички з даними з різних областей знань, включаючи медицину. Вавилонський цар Хаммурапі (1792–1750) в одному з своїх законів вперше вказав як самостійну професію лікаря (Чернявський: 14–15).

Наступний матеріал можна дати підготувати іншому студенту.

У становленні медичної термінології, на нашу думку, велике значення мав вклад медиків та вче-

них у розвиток медичної термінології періоду античності, Середніх віків, епохи Відродження та Нового часу. Історія медицини взагалі та медичної термінології зокрема бере свій початок ще в епоху античності. Біля 1900 р. до н.е. вперше на історичній арені з'явилися греки, які називали себе еллінами (від назви країни Еллади). Вони мали контакти з Давнім Сходом, Персією, державами Межиріччя, захопили о. Крит. Греки користувались грецькою мовою. Наголошуємо на структурних особливостях грецької мови, що відрізняє ці медичні терміни від інших. Найбільш ранні медичні тексти, що дійшли до нас у невеликих уривках, відносяться до кінця VI – початку V ст. до н. е. Існують давні літературно-художні твори, роль яких у розвитку медичної термінології безсумнівна. Це епічні поеми Гомера «Іліада» та «Одіссея». Гомерівський епос являє собою не тільки давнє зведення найменувань медичного характеру, а і свого роду базовий арсенал, із якого лікарі наступних епох черпали необхідну медичну лексику. У Гомера вперше зустрічаються анатомічні назви майже всіх найважливіших частин тіла, органів, вони дожили й до цього часу. Більшість цих назв вживаються у сучасній анатомії та клінічних дисциплінах: *blepharon, gaster, derma, kardie, lapare, odontos, osteon, pleure, rhachis, thorax*.

Значний вклад у розвиток біологічної та медичної термінології вніс грецький філософ і вчений Аристотель (384-322). З його творів у медичну науку ввійшли слова: *аорта, діафрагма, трахея, фаланга, ексофтальм*.

Формування професійної мови давньогрецьких лікарів пов'язане із виникненням перших об'єднань лікарів. Це були так звані школи лікарів, які відрізнялися медичними принципами. Одна із найвідоміших шкіл була на о. Кос. Там народився відомий давньогрецький лікар Гіппократ. Читаємо разом в аудиторії текст із посібника «Читаємо українською» (Лещенко, 2021) «Давньогрецький лікар Гіппократ», з'ясовуємо нові слова, відповідаємо на запитання. Потім один із студентів робить повідомлення.

Давньогрецька медицина пов'язана з іменем Гіппократа, який вважається батьком європейської медицини. Його ім'я пов'язують із моральним кодексом лікаря, так званою клятвою Гіппократа, та його фундаментальною працею «Корпус Гіппократа», яка вважається колективною працею та містить клінічні спостереження. У «Корпусі Гіппократа» закладені основи наукової медичної термінології. Вона належить до області фізіології, патології, симптоматики та нозології. Більшість

цих термінів збереглися до нашого часу без змін: *Brahion, derma, hiata, hepar, bronchus, uretra, herpes, coma*.

Повідомлення про римський період робить інший студент. Цю роботу можна проводити на декількох заняттях. Відомо, що римляни, захопивши Грецію, країну з високорозвиненою культурою, у II столітті до н.е., засвоїли і досягнення грецької науки, зокрема – медицини. У латинську мову ввійшло багато грецьких слів, які збереглися до наших часів в медичних назвах – анатомічних, терапевтичних, фармакологічних та інших. Грецькі терміни, зберігаючи свою основу, латинізувались і одержали міжнародне визнання та розповсюдження, наприклад: *arteria*–*артерія*, *aorta*–*аорта*тощо. У медицині Давнього Риму є багато імен видатних лікарів. Імена давнього бога медицини Асклепія (у римлян – Ескулапа) та його дочок Гігієї та Панакеї стали символами античної та європейської медицини. З іменами Гігієї (богині здоров'я) та Панакеї (богині зцілення) пов'язане виникнення 2 напрямків медицини – гігієни (профілактики) та панацеї (лікування). Так, антична міфологія говорить про те, що Асклепій дізнався про отруту змії, яка приносить не тільки смерть, а й зцілення. З того часу Асклепія почали зображати із собакою, яка вигодувала його, та змією.

У кінці IV ст. до н.е. центр медицини перемістився в Александрію (Єгипет). Тут склалася Александрійська наукова школа, яку прославили її учні – лікарі Герофіл та Еразістрат. Герофіл першим почав вивчати анатомію, досліджував судини мозку, оболонки ока, передміхурову залозу. Він вперше вжив термін *Kolonododekodakylon* (дванадцятипала кишка). Еразістрат збагатив анатомію низкою досліджень і описав у своїх працях звини кори головного мозку, серцеві клапани, ввів термін: *anastomosis, bulimia*.

Корнелій Цельс – римський філософ та лікар (1 ст. до н.е.) створив медичну енциклопедію, з якої до нашого часу збереглося 8 книг. В них зібрані відомості про стан медицини того часу. Ця лексика майже повністю увійшла у словник світової наукової медицини. З іменем Цельса пов'язані терміни: *septumtransversum (diaphragm), lineaalba*. Цельс часто використовує терміни, запозичені у греків, а також паралельно – латинські. Тому медична термінологія формується на двомовній основі – грецькій і латинській. Це стало багатовіковою традицією.

З II століття н.е. на розвиток античної та післяантичної медичної термінології вплинула спадщина Клавдія Галена. Він написав більше 100 праць грецькою мовою (про нервову сис-

тему). Гален багато уваги приділив точності та однозначності термінів. Йому належать головні анатомічні терміни (*vena, celebri, magna, ramusanastomoticus*).

Хтось із студентів робить повідомлення про Середні віки. У Середні віки медицина користувалась латинською мовою. Вона розвивалась у складному протиріччі з забобонами та догматами церкви, дослідження тіла, розтини були заборонені. Розвиток медицини загальмувався. Але і ці часи дали відомі імена. Одне з них Ібн Сіна (Авіценна, 980-1037) – персидський учений, філософ, лікар, поет, музикант, математик. Відомі також праці його попередників – Алі ібн-Аббаса «Царська книга», 30-томна праця Абу Бакара ар-Разі «Загальна книга з медицини». Ці праці мали багато недоліків: вигадки, містичні тлумачення, побудова була нечіткою, виклад був складним і недостатньо систематизованим. ІбнСіна намагався уникнути помилок своїх попередників. Він створив енциклопедичну працю «Канон лікарської науки». Це найбільш відома книга в історії медицини. Вона являє собою цілу медичну енциклопедію, яка розглядає (у межах знань того часу) все про здоров'я та хвороби. Цей трактат у XII столітті був перекладений з арабської на латинську мову. Коли виникло книгодрукування, «Канон» був першою друкованою книгою, яка навіть суперничала з Біблією. Латинською мовою він був надрукований у 1473 році, арабською – у 1543, складався із 5 книг (1 – теорія медицини, 2 – ліки, 3 – патологія, терапія, опис хвороб та їх лікування, 4 – хірургія, лікування вивихів, отрути, 5 – складнощі лікування). Ця робота була вже більш системною та логічною. Багато медичних творів переклав з арабської на латинську Герард Кремонський. Після відкриття першої у Західній Європі медичної школи у м. Салерно (Італія) почалось відродження медицини. Тут використовувались як підручники арабські переклади з грецької на латинську, тому медична термінологія являла собою суміш латинізованих арабських, давньоєврейських слів, арабізованих грецизмів та латинізмів різних епох. Утворилась велика кількість синонімів.

Це тема для іншого студента. Сприятливим періодом для розвитку медичної термінології стала епоха Відродження, коли латинська мова стала міжнародною мовою науки. У цей період починається процес очищення класичної латинської мови від вульгаризмів, усуваються арабські слова, проводиться уніфікація та систематизація медичних термінів за розділами. Відомий швейцарський хімік та лікар Парацельс був великим

реформатором у медицині. Ним було введена низка термінів, наприклад, *synovia*. Італійський художник та скульптор Леонардо да Вінчі написав роботи, де міститься більше 200 листків анатомічних малюнків, які він використовував під час зображення людини у живопису та скульптурі. Він був не лише художником, але й анатомом. Леонардо досліджував трупи, зображував найтонші часточки, дрібні жили та внутрішні тканини кісток. У цей же час працював великий реформатор анатомії Андреас Везалій – автор «Анатомічних таблиць», «Семи книг про будову людського тіла». Його праці містять велику кількість ілюстративного матеріалу, він також систематизував латинські терміни. Роботу Везалія продовжив його учень Фаллопій. Він був професором анатомії та ботаніки, займався скелетом та органами слуху. Його перу належать такі терміни: *ligamentumcanalis, facialis, tubauteria* та ін.

Євстахій був практикуючим лікарем, професором медицини й анатомії у Римі. Він зробив багато відкриттів, прослідкував патологічні зміни у нирках та зубах. Йому належать терміни: *vai-vula, venae, cavae, inferiorisEustochii, tuba, anditiva, Euochii*. Уільям Гарвей – англійський лікар. Його заслуга в тому, що він відкрив кровообіг. Ним написаний відомий трактат «Анатомічне дослідження про рух крові у тварин». Він також писав роботи з ембріології. Це саме йому належить теза «omne vivum ex ovo (все живе із яйця)». Латинською мовою писали відомі філософи та природники Коперник, Галілео Галілей, Ісаак Ньютон, Лейбніц, Лінней.

Лоуер – англійський медик, у 1668 році опублікував «Трактат про серце», в якому говориться про рух температури крові. Він перший зробив переливання крові. Його ім'ям названий *tuberculum inter-venosum Lower*. Сильвус описав горбки при туберкульозному ураженні, відкрив епіфіз. Його терміни: *fissures et fossa, lateralis cerebri Sylvii*. Гаймору належать терміни *sinus maxillaries s.antrum, mediastinum nestis s. corpus*. Феррейну – *pars radiaata lobulorum corticalium renis s. processus Ferreinii, pyramides Ferreinii*. Альбінус – професор анатомії

та хірургії в Лейдені. Він перевидавав праці своїх попередників Везалія, Фабріція, анатомічні таблиці Євстахія. Найбільш відомі його праці «*Libellus de ossibus corporis humani*», «*Historia musculorum corporis Humani*» та інші. Цинн – німецький учений, професор, директор ботанічного саду в Берліні, відомий своїми працями з анатомії ока («Анатомічний опис людського ока, ілюстрований малюнками»), де вперше відмічена сильніша кривизна кришталика у дітей, описана форма *bulbus oculi et corpus ciliare*. Арнольд – професор анатомії та фізіології у Цюріху, він написав твір «Дисертація для здобуття ступеня, що представляє деякі неврологічні спостереження щодо головної частини симпатичного нерва людини».

Висновки. Підсумовуючи зазначене вище, наголошуємо, що подальший розвиток медичної термінології йшов у кожній країні окремо, але безсумнівний загальний вклад представників Давнього Сходу, греків, римлян, італійців, німців, англійців у європейську медицину та медичну термінологію, а також в українську. Основна маса медичних термінів, створених цими лікарями, вченими, дійшла до нашого часу і вживається в усіх областях медицини. А вклад шумерів, вавилонян, асирійців, єгиптян досить вагомий. Імена Гіппократа, Асклепія, Арістотеля, Авіценни, Ленардодда Вінчі, Парацельса, Гарвея, Гаймора та інших видатних учених, художників, лікарів давніх часів назавжди залишаються як імена першопроходців. Їм було важко, тому що вони були першими, але вони не полишали своїх досліджень і зробили дуже багато для всього людства, зокрема для розвитку медицини та медичної термінології. Їхній вклад неоціненний, а їхні досягнення і сьогодні цінують і будуть цінувати прийдешні покоління лікарів, вчених, усіх, хто має відношення до медицини. Досліджуваний матеріал не тільки допоможе викладачеві привчити студента до наукової роботи, але й викличе інтерес до вивчення самої мови, цікавість до історії мови, а саме – медичної термінології, самої медицини, що сприятиме прищепленню навичок самостійної роботи, вдумливого ставлення до майбутньої професії лікаря.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Козуб Г. М., Тукова Т. В. Формування мовної свідомості студентів-інофонів (усне мовлення). *Молодий вчений*. Вип. 5.1 (69.1). Херсон, 2019. С. 109–112.
2. Лещенко Т.О., Шевченко О. М., Козуб Г. М. Читаємо українською : навчальний посібник для іноземних студентів I–II курсів (соціокультурний аспект). Львів : «Магнолія 2006», 2021. 248 с.
3. Лисенко В. Шляхи становлення й розвитку української анатомічної термінології. *Українська термінологія і сучасність*. Вип. VII. Київ: КНЕУ, 2007. С. 167–170.
4. Литвиненко Н. П., Місник Н. В. Тлумачний словник медичних термінів. Київ – Ірпінь : ВТФ «Перун», 2010. 848 с.
5. Місник Н. Термін як основний структурний елемент фахової мови. *Українська термінологія і сучасність*. 2003. Вип. V. С. 155–157.

6. Півторак Г.П. Сучасний словник іншомовних слів. Київ: Довіра, 2006. 735 с.
7. Симоненко Л. О. Біологічна термінологія: формування та функціонування. Умань : РВЦ «Софія», 2006. 103 с.
8. Українська мова як іноземна для англomовних студентів-медиків у 2 книгах. Кн. 2. Основи професійного мовлення / ред. С. М. Луцак. Київ : ВСВ «Медицина», 2019. 456 с.
9. Чернявський М.Н. Латинский язык и основы медицинской терминологии : учебник. М. : ЗАО «ШИКО», 2007. 448 с.

REFERENCES

1. Kozub H.M. Formuvannia movnoi svidomosti studentiv-inofoniv (usne movlennia) [Formation of linguistic awareness of non-speaking students (oral speech)] / H.M. Kozub, T.V. Tukova. *Molodyi vchenyi*. 2019. Vyp. 5.1 (69.1). P. 109–112. [in Ukrainian].
2. Leshchenko T.O. Chytaiemo ukrainskoiu: navchalnyi posibnyk dlia inozemnykh studentiv I–II kursiv (sotsiokulturnyi aspekt) [Let's read in Ukrainian: study guide for foreign students of I–II courses (socio-cultural aspect)] / T.O. Leshchenko, O.M. Shevchenko, H.M. Kozub. Lviv : «Mahnoliia 2006», 2021. 248 p. [in Ukrainian].
3. Lysenko V. Shliakhy stanovlennia y rozvytku ukrainskoi anatomichnoi terminolohii [Ways of formation and development of Ukrainian anatomical terminology]. *Ukrainska terminolohiia suchasnosti*. Vyp. VII. 2007. P. 167–170 [in Ukrainian].
4. Lytvynenko, N. P., Misnyk, N. V. Tlumachnyi slovnyk medychnykh terminiv [Modern dictionary of foreign words]. Kyiv – Irpin : VTF «Perun», 2010. 848 p. [in Ukrainian].
10. Misnyk N. Termin yak osnovnyi strukturnyi element fakhovoi movy [Explanatory dictionary of medical terms]. *Ukrainska terminolohiia suchasnosti*. 2003. Vyp. V. P. 155–157 [in Ukrainian].
5. Pivtorak H. P. Suchasnyi slovnyk inshomovnykh sliv [Modern dictionary of foreign words]. Kyiv : «Dovira», 2006. 735 p. [in Ukrainian].
6. Symonenko L. O.: Biolohichna terminolohiia: formuvannia ta funktsionuvannia [Biological terminology: formation and functioning]. Uman : RVTs «Sofia», 2006. 103 p. [in Ukrainian].
7. Ukrainska mova yak inozemna dlia anhlomovnykh studentiv-medykiv u 2 knyzhakh. Kн. 2 Osnovy profesiinoho movlennia [Ukrainian as a foreign language for English-speaking medical students in 2 books. Book 2 Basics of professional speech] / za red. S. M. Lutsak. Kyiv : VSV «Medytsyna», 2019. 456 p. [in Ukrainian].
8. Cherniavskiy M. N. Latynskiy yazyk y osnovy medytsynskoi terminolohyy [Latin language and basics of medical terminology] : uchebnyk. M. : ZAO «ShYKO», 2007. 448 p. [in Russian].